

L'État de droit, c'est nous!

De rol, de waarde en de positie van de sociale advocatuur binnen ons rechtsbestel en binnen de rechtsstaat.

Toegang tot recht voor gewone burgers in ons land behoort tot de kernbeginselen van de rechtsstaat. Een eerlijk proces, behoorlijke rechtspleging, adequate rechtsbescherming en rechtsbijstand zijn zo maar enkele beginselen die die toegang tot recht bewaken.

Zoals de burgers hun volksvertegenwoordiging kiezen om de koers van het land te bepalen, zo zijn het die burgers die hun vrijheden en burgerrechten in een concreet geval beschermd willen zien als de uitvoering van het algemeen belang botst met individuele belangen. Uiteindelijk is het aan de onafhankelijke rechter om de knoop door te hakken om te beslissen of de uitvoerende macht heeft gehandeld conform haar wettelijke opdracht en op een wijze die in het concrete geval de rechten van de individuele burger niet schendt, maar recht doet.

Die rechtsbescherming is alleen effectief als de stem van de burger en zijn bezwaren op een goede manier én tijdig worden gepresenteerd. Anders is de wederpartij van de burger (in 60% van de gevallen is dat een overheidsorgaan) noch de rechter in staat en genegen om goed te luisteren of om een feitelijk relevante beslissing te geven. Het recht gehoord te worden betekent niet dat er ook geluisterd is.

Sleutelrol en scharnierfunctie voor sociale advocatuur

Sociaal advocaten vertolken de bezwaren van de gewone burger. In een functionerend stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand heeft de sociale advocatuur een sleutelrol bij de toegang tot recht voor gewone burgers. De sociale advocatuur heeft een verbindende functie tussen twee ketens:

1. De verticale keten: Rechtshulp aan gewone burgers

De verticale keten van de zogenoemde 0^e-lijn (o.a. onlinetools, folders, informatievoorziening), 1^e-lijn (o.a. juridische loketten, consumentenorganisaties, geschillencommissies, sociaal raadslieden) en 2^e-lijn (sociale advocatuur), vormt gezamenlijk de rechtshulpketen.

Als een burger er niet uitkomt met bijvoorbeeld de Belastingdienst, is het van belang dat hij tijdig en effectief hulp krijgt. In een vroeg stadium kunnen problemen nog in overleg worden opgelost

Als het juridisch probleem niet eenvoudig oplosbaar is, ook niet met behulp van eerstelijns hulpverleners, dan zal de sociaal advocaat de belangen van de burger behartigen en bezien óf en hoe aan de gerechtvaardigde belangen van de burger tegemoet kan worden gekomen. Als het niet anders kan, dan wordt de rechter gevraagd de burger te beschermen.

2. De horizontale keten: De togaberoepen en procesvertegenwoordigers in ons rechtsbestel

In dit geval is de sociale advocatuur onderdeel van de zogenoemde horizontale keten van ons rechtsbestel: Samen met procesvertegenwoordigers van uitvoeringsorganisaties (IND, UWV, gemeenten, RvdK, etc.) en advocaten van grote bedrijven (denk aan verhuurders, werkgevers, etc.), het Openbaar Ministerie en - last but not least - de rechterlijke macht dragen wij zorg voor een eerlijke en evenwichtige rechtsbedeling.

Aan (herstel van) vertrouwen werken in en aan de rechtsstaat is een kernopgave voor zowel de horizontale als de verticale keten. Een rechtsplicht van allen. Als er niet goed geluisterd wordt, dreigt een vertrouwenscrisis.

Druk op het rechtsbestel en rechtshulpketen

Zowel het rechtsbestel als de rechtshulpketen staat onder druk. Beide ketens sluiten onvoldoende op elkaar aan. Filevorming en ongewenste waterbedeffecten maken dat tijdige laagdrempelige toegang tot recht niet vanzelfsprekend is:

- Wat heb je als burger aan een familierechtadvocaat als je wilt scheiden, wanneer de doorlooptijd vanaf het moment van indiening echtscheidingsverzoek tot aan behandeling op zitting meer dan een jaar is? Wat heb je als burger aan een goede sociaalzekerheidsrecht-advocaat wanneer een bezwaar tegen een terugvordering van de bijstandsuitkering een half jaar duurt?
- Wat heb je aan tijdige rechtspraak als er geen sociaal advocaat is die jouw zaak op een evenwichtige en goede wijze kan aanbrengen?
- Wat heb je aan 65000 agenten als er te weinig officieren van justitie zijn om de zaken aan te brengen?
- Wat heb je aan strenger straffende rechters als de straffen niet ten uitvoer kunnen worden gelegd?

- Wat heb je aan een kinderrechter die een machtiging uithuisplaatsing toewijst om een kind te beschermen, maar er onvoldoende jeugdhulp is ingekocht door de gemeente om het kind een veilige plek te bieden?

De sociale advocatuur agendeert en signaleert maatschappelijke kwesties tijdig en is de smeerolie van de toegang tot recht. Een sociaal advocaat maakt van het recht op wonen het daadwerkelijk in je huis mogen blijven wonen, dat ouders kinderen (weer) zelf mogen opvoeden, dat een baan kan worden behouden of dat een eerlijke schadevergoeding wordt toegekend als een persoon onrecht is aangedaan.

Tekorten, tekorten en tekorten

Binnen ons rechtsbestel en aanverwante ketens bestaan grote personele problemen. Er dreigt een tekort aan rechters, officieren van justitie en sociaal advocaten, evenals aan gevangenispersoneel, jeugdbeschermers en zorgmedewerkers.

De commissie van der Meer II deed concrete voorstellen om het achterstallig onderhoud aan achtergebleven vergoedingen bij de tijd te brengen (kosten: 40 miljoen). Als die voorstellen zouden worden doorgevoerd samen met het noodplan van de VSAN om op korte termijn 200 advocaat-stagiaires extra plek te bieden, dan kan de rechtenstudent in zijn keuze voor een maatschappelijk-juridisch relevant beroep, weer een meer evenwichtige keuze maken. Hoewel de Staatssecretaris wél een (terechte) loonsverhoging voor rechters en officieren doorvoerde in 2025, heeft hij geen geld over voor de achtergebleven vergoedingen van de sociale advocatuur.

Het lood wordt nog verder uit balans geslagen en de kortzichtigheid van dit overheidsbeleid komt steeds weer en steeds harder als een boemerang terug. Bij de totstandkoming van wetgeving en beleid werd niet alleen chronisch overschat wat er van de burger verwacht kon worden, maar slaagt ook de overheid er niet in om tot een adequate uitvoering te komen. Voor dat spiegelbeeld mag men niet langer blind zijn.

Oplossingsrichtingen voor een eerlijke en tijdige rechtsbedeling en adequate toegang tot recht:

- Zorg voor een structurele en evenwichtige financiering van de sociale advocatuur;
- Zorg voor evenwichtige financiering binnen het rechtsbestel van de togadragers (om een waterbedeffect tegen te gaan);

- Zorg voor meer gezamenlijke opleiding en uitwisseling tussen de togadragers in ons rechtsbestel;
- Naar een justitiebegroting in balans (wat is het vaste percentage voor rechtsbijstand aan burgers t.o.v. de begroting van de rechtspraak en het Openbaar Ministerie en breng deze met elkaar in overeenstemming);
- Zorg voor een beloning aan sociaal advocaten die gelijkwaardig is aan die van officieren van justitie en rechters;
- Zorg ervoor dat conflictoplossing in een vroeg stadium lonend is;
- Bied alleen recht als dit recht ook geëffectueerd kan worden (géén kinderbeschermingsmaatregel als er géén jeugdbeschermer is!);
- Stel alleen wet- en regelgeving vast als zekerheid bestaat dat de uitvoeringsinstanties het vermogen hebben die wetgeving goed uit te voeren.

Samenwerken én een gezamenlijke verantwoordelijkheid binnen zowel de rechtshulpketen als het rechtsbestel. Dat is de boodschap, denkend aan de opdracht om zorg te dragen voor een eerlijke rechtsbedeling en gelijke toegang tot recht voor alle burgers. Dit zal niet gaan zonder de rol van de sociale advocatuur binnen die beide ketens stevig te verankeren en voldoende (financieel) te waarderen. Met het oog op zowel de sleutelrol als de verbindende functie die de sociale advocatuur in de rechtstaat vervult, is het onverantwoordelijk om maatregelen verder uit te stellen.

Met vriendelijke groet,

R. Feiner
Voorzitter VSAN